

Museene -Synergier og samarbeid mellom Universitetets enheter

Innledning

Universitetet i Oslo (UiO) har gjennom sine to museer, Naturhistorisk museum og Kulturhistorisk museum, en unik mulighet til å synliggjøre sitt virke og styrke dialogen ut mot ulike deler av samfunnet. I 2019 hadde de to museene til sammen over 1,4 millioner besøkende og UiO er dermed Norges viktigste museumsdestinasjon¹. En slik kontaktflate er et enestående og et underutnyttet utgangspunkt for profilering og samfunnsdialog.

I 2014 ga et ekspertpanel UiO en meget klar anbefaling: For å bli en verdensledende institusjon må UiO i langt større grad vende seg ut mot omverdenen og innlede samarbeid og dialog med samfunnet utenfor UH-sektoren (SAB-rapporten *Build a ladder to the stars*). Gjennom det forbedrende arbeidet til UiOs Strategi 2030, så vel som i tankesmierapporten *UiO sett utenfra* (2019), ble det påpekt at universitetet har et stykke igjen for å nå dette målet. UiO oppfattes fremdeles som innadvendt og lite tilstedeværende i samfunnslivet. Gjennom museene har UiO både arenaene og kompetansen til å nå ut i samfunnet på nye måter, og ikke minst invitere folk inn til universitetet.

I Strategi 2020 tok UiO et mer aktivt eierskap til sine museer enn tidligere. Strategien bygde blant annet på stortingsmeldingen *Tingenes tale* fra 2008 som tydelig definerte regjeringens ambisjoner for universitetsmuseene i Norge. Stortingsmeldingens aktualitet ble gjentatt i Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning i 2018.

Museene prioriteres også i Strategi 2030. Her vektlegges UiOs ansvar som kulturarvsforvalter og ivaretaker av nasjonal hukommelse, et ansvar som i stor grad kan håndteres gjennom museene. Museenes rolle som formidlingsarena fremheves – og det pekes på behovet for en sterkere kobling av denne virksomheten til resten av universitetet. Museenes aktualitet mobiliseres også gjennom strategiens vektlegging av campus- og byutvikling, da museene er lokalisert sentralt og strategisk i byen.

Vektleggingen av museene sammenfaller med ulike initiativ fra regjeringen for å tenke kultur- og kulturarvsfeltet på nytt. I en rekke stortingsmeldinger er humaniora-, kultur-, kulturminneverns- og museumsfeltet behandlet. Museene er en pålitelig kunnskapskilde for allmenheten, og fyller viktige roller i samtiden innen skoleundervisning (på alle trinn i grunn- og videregående skole), samfunnsengasjement (som dialogarenaer), og for å fremme bærekraft og mangfold. Dette er sentrale områder i arbeidet for en positiv samfunnsutvikling.

Det er et klart ønske fra regjeringens side å fornye politikken på disse områdene. Dette initiativet åpner mange muligheter for UiO, forutsatt at man har en gjennomtenkt strategi for hvordan universitetet vil agere, blant annet for å svare ut SAB-rapportens anbefalinger, politiske bærekraftsmål og UiOs egne ambisjoner i Strategi 2030.

Dette dokumentet berammer hvordan universitetsmuseene kan bidra til et slikt initiativ gjennom å beskrive samhandlingsflatene i universitetets tre samfunnsoppdrag; forskning, utdanning og samfunnsengasjement.

¹ Tatt i betraktning av at to av hovedarenaene, Brøggers hus og Historisk museum er stengt eller under renovering, er dette ekstra bemerkelsesverdig og viser hvilket kommunikasjonspotensial museene har for UiO. (Tallet inkluderer besøk i Botanisk hage).

Universitetets forskningsoppdrag

UiO er og ønsker å være et forskningsintensivt breddeuniversitet. Historisk er dette løst ved at enhetene konsekvent har latt de ulike samfunnsoppgavene påvirke og utvikle hverandre. Systemet har vist seg å være både stabilt, vitalt og konkurransedyktig og har bidratt til at UiOs fakulteter og museer har ledende posisjoner nasjonalt, og også internasjonalt. Svakheten ved systemet ligger i at det er få synergier på tvers av enhetene, som i prinsippet fungerer godt på egenhånd og kan løse de fleste vitale oppgaver innenfor enhetsgrensene.

For UiO har museene et integrerende og samtidig overskridende potensial fordi museenes samfunnsoppdrag delvis er komplementært til fakultetenes: Mens fakultetene har et utdanningsoppdrag, har museene ansvar for å forvalte vitenskapelige samlinger, og en bredere formidling av kunnskap.

Etter Universitets- og høyskoleloven skal UiO ha museer som forvalter og utvikler vitenskapelige samlinger. Samlingene er av stor vitenskapelig betydning for historisk og empirisk orienterte studier i bred forstand. Flertallet av UiOs fakulteter har aktive eller potensielle forskningsinteresser i samlingene, i spennet fra naturmangfold og epidemiologi til kunsthistorie og runologi. Samlingenes verdi ligger også i at de har vært vitenskapelig forvaltet og utviklet i 200 år.

Med utgangspunkt i samlingene kan museene utvikles som møteplass for tverrvitenskapelige studier. Samme samling kan brukes til helt forskjellige forskningsprosjekter – samtidig som museene alltid har vist potensialet i genuint interdisiplinært arbeid.

I dag er det først og fremst museene selv, i omfattende samarbeid med forskningsmiljøer utenfor UiO, som bruker samlingene i forskning. Samarbeidspotensialet på dette området innenfor universitetet er dermed stort.

Museumsbygningene er viktig infrastruktur for formidling – men de har også et stort vitenskapelig potensial. Museene har laboratorier, annen infrastruktur og kompetanse som kan være av stor interesse for ulike forskningsmiljøer på UiO. Mer strategisk bruk av disse fasilitetene vil kunne skape nye møte- og samarbeidsrelasjoner innen forskning, nye forskningsprosjekter og bedre utnyttelse av UiOs ressurser totalt.

Sist, men ikke minst, skal også nevnes museenes potensial som laboratorium for forskning ved å være fysiske kontaktflater mot publikum. Arbeidet med å formidle, kondensere kunnskap og tydeliggjøre budskap har i seg kraften til å utfordre vitenskapelig tenkning, bevisstgjøre om nye perspektiver eller relasjoner og vise samarbeidsmuligheter på nye måter. De samme fysiske kvalitetene ved universitetet i stort, er også en rik kilde til å svare ut målsetningen om å fornye kunnskapen om det norske samfunnet: Universitetshistorie er viktig norgeshistorie.

UiO vil:

- *at museene skal være samarbeidsarenaer for bredt anlagt, tverrfaglig forskning*
- *at museenes kompetanse og ulike ressurser (samlinger, utstillinger, utstyr og fasiliteter) skal inngå i arbeidet for systematisk utvikling og deling av forskningsinfrastruktur og dataressurser*

Universitetets utdanningsoppdrag

Universitetsmuseene har ikke selvstendig undervisningsansvar, men fungerer i mange sammenhenger som arena for undervisning. En rekke fag som enten er historisk orientert eller studerer kulturell og naturlig variasjon, bruker samlinger, utstillinger og bygninger aktivt i undervisningen. Museene er også praksisplasser for studenter, om de arbeider praktisk, laboratorielt, klassifiserende, kommunikativt eller didaktisk. Disse samarbeidsrelasjonene er i dag veletablerte innen flere fag. Samarbeidet kan antakelig utvides til å omfatte flere fagmiljøer enn i dag. Interessen fra andre undervisningsinstitusjoner for å samarbeide med museene, er en klar indikasjon på det. For flere fagmiljøer er økt tverrfaglighet og større vekt på formidling i utdanningen et viktig grunnlag for samarbeid med museene. Her ligger det potensiale for flere, tydeligere og mer forutsigbare samarbeidsrelasjoner.

Universitetsmuseene har siden 2009 tatt initiativ til et omfattende samarbeid både innad på UiO og i nordeuropeisk sammenheng for å sikre drift av forskerskoler for PhD-stipendiater. Forskerskolene er faglige møteplasser for både museenes og fakultetenes stipendiater og sikrer utdanning på høyt internasjonalt nivå og internasjonal nettverksbygging tidlig i karrieren. Forskerskolene er i stor grad finansiert gjennom midler som universitetsmuseene mottar fra Kunnskapsdepartementet. Modellen har bred relevans, samtidig har museene historisk sikret at utdanningen har vært koblet både til aktive forskningsmiljøer og strategisk viktige arbeidsplasser særlig innen forvaltningen.

Sammenhengen mellom en tydelig definert yrkesutøvelse (gjerne knyttet til lovbestemte oppgaver eller offentlig forvaltning), universitetsutdanning og forskning på høyt nivå har vært viktig for universitetets autonomi og samfunnsrelevans. Flere av de museumsrelaterte fagene representerer slike sterke funksjonsallianser. Innenfor natur- og kulturarvsforvaltningen har det imidlertid blitt uttrykt bekymring for at denne bindingen svekkes, blant annet fordi forskningen, men ikke minst undervisningen på universitetene, beveger seg bort fra forvaltningens behov. Det ligger et strategisk potensial for UiO her, hvor samspillet mellom museene og fakultetene kan ha stor betydning.

UiO skal tilby forskningsbasert og fleksibel etter- og videreutdanning. Museenes samarbeid med offentlig forvaltning er en kontaktflate som både etterspør og åpner for tettere samarbeid mellom museene, fakultetene og forvaltningsvirksomheten innen kompetansebygging og læring. Universitetsmuseene fungerer i dag som kunnskapssentre og kompetanseressurser for forvaltningen. Et tettere samarbeid mellom museer og fakulteter kan utvikle denne virksomheten på en gjensidig interessant måte.

Samhandlingen med skoleverket er av stor betydning for UiO. Museene driver i dag en omfattende forskningsformidling rettet mot alle skoletrinn. Gjennom å vekke interessen for vitenskap og forskning, kan museenes omfattende kontakt med skolen bidra til å sikre motivasjon og langsiktig rekruttering til UiO. En mer strategisk bruk av denne virksomheten kan komme universitetet til gode på flere måter. I dag har flere fakulteter liknende tilbud. Samarbeidspotensialet innad på UiO er ikke tilstrekkelig utforsket, men synes å være svært stort. Potensielle synergier ved å bruke museumslokaler til dette arbeidet, er heller ikke systematisk undersøkt.

UiO vil

- *at museer og fakulteter i samarbeid skal skape forskningsnærhet og arbeidslivsrelevans i universitetets utdanningsvirksomhet og tilrettelegging for livslang læring*
- *at museene og fakultetene skal videreføre et samarbeid om internasjonale forskerskoler*

- *at museene for UiO skal drive bredt anlagt forskningsformidling overfor skolebarn- og ungdom på alle trinn.*

Universitetets samfunnsengasjement

Universitetet i Oslo er et samfunnsengasjert universitet som deltar på svært mange arenaer i samfunnslivet. Flere undersøkelser har imidlertid vist at denne omfattende virksomheten i mindre grad enn ønskelig viser tilbake til og synliggjør UiO som samfunnsaktør. Mangelen på tydelig definerte og strategisk plasserte arenaer, kan være en årsak til dette. Museene er allerede kjente og etablerte arenaer som når ut både fysisk og digitalt til publikum. En mer strategisk bruk av museene som kommunikasjonsarena for hele UiO, kan tydeliggjøre og synliggjøre universitetets samfunnsengasjement.

I tråd med UiOs grunnleggende organisering i autonome enheter, har også museene først og fremst formidlet egen forskning til publikum. En tettere relasjon mellom museer og fakulteter kan samtidig bidra til bedre og mer variert formidling og et mer spennende tilbud til publikum fordi et langt større vitensunivers kan mobiliseres. Et tettere samarbeid vil gi fakultetene tilgang på en profesjonell formidlingsarena og skape en større interesse for å bruke museene strategisk som formidlingskanal både fysisk og digitalt.

Universitets- og høyskoleloven pålegger UiOs museer å ha utstillinger for publikum. Museenes formidling omfatter samtidig langt flere arenaer, så som publikasjoner, forelesninger, omvisninger, debattkvelder, sosiale medier og presentasjoner på nett. Det er gjennom en gjennomtenkt kobling av disse ulike kommunikasjonsformene at samarbeidspotensialet med fakultetene kan realiseres. En godt gjennomtenkt programmering kan åpne samarbeidsflater innenfor hele UiO som igjen kan bygges ut med andre formidlingsformer. Samtidig som digitale medier er flittig brukt, er fysiske møter svært viktige både som opplevelse, for erindringen og gjennom å ha en sterk motivasjonsfaktor i seg. Museumslokalene har dermed potensial til å være bærebjelken i en sterkere, utadrettet profil.

Med museene har UiO en unik mulighet til å nå et langt bredere publikum enn det akademiske og samfunnsdebatteerende. Heri ligger et stor potensial for demokratisering av kunnskap og dialog med et bredt spekter av grupper og miljøer i et moderne og mangfoldig samfunn. Dette potentialet kan utnyttes langt mer strategisk enn det UiO gjør i dag. Et slikt perspektiv berører også anbefalingen UiO har fått om å utvide samarbeidsflatene mot andre institusjoner innen kultur- og samfunnsliv. Museene kan både være arena og katalysator for samarbeid mot natur- og kulturarvs-sektoren i stort, mot teatre, musikk- og kunstmiljøer, mot biblioteker og arkiv, mot ulike opplevelsesnæringer og mot ulike produktutviklere innen bærekraftige teknologier og kommunikasjon. I et slikt initiativ ligger også muligheter for å ta i bruk UiOs historiske bygninger på nye og spennende måter som vil øke UiOs synlighet og tilstedeværelse i samfunnet og som kan skape ringvirkninger som både gagnar UiOs student- og arbeidsliv, og som også knytter byen og universitetet tettere sammen. Særlig sentrumsarealene framstår som en ressurs for UiO som i langt større grad kan brukes til strategisk profilering av universitet i byen.

UiO vil

- *at museene skal drive aktiv forskningsformidling for å fremme og utvikle et åpent, kunnskapsbasert, demokratisk samfunn*
- *at museene, ved å mobilisere og nyttiggjøre UiOs samlede kompetanse, skal være aktive deltagere i offentlig meningsdanning og ordskifte.*

Universitetet i byen og nasjonen

Historiske bygninger, byrom og miljøer har på flere måter en sterk tiltrekningskraft. Mange mennesker foretrekker å bo i historiske bymiljøer og synes elde humaniserer byrommene. Det er liten tvil om at eliteuniversiteter som Oxford og Cambridge styrker sin attraksjon som studie- og arbeidssted ved atmosfæren de gamle middelalderbygningene gir byene. Med over 200 års historie og bygningsmasse som strekker seg nesten like langt tilbake i tid, er også UiO del av en lang og interessant universitetshistorie – og har utvilsomt også «en alderens patina» som kan brukes strategisk.

Over årene har det blitt bygd opp en rekke gjenstandssamlinger som i dag er vitnesbyrd om faglig og institusjonell utvikling. Samlingene brukes allerede aktivt innenfor vitenskapshistorie, for å formidle universitetshistorie og til å gi en historisk ramme for studentenes arbeid. Alt dette er med på å markedsføre UiO som attraktivt studiested. Samarbeidet mellom museene og fakultetene for å ivareta og utnytte denne historiske arven og dette kulturarvsmaterialet, fungerer allerede godt. Samarbeidet kan også utvides og intensiveres.

Universitetet i Bergen er vel det norske universitetet som mest systematisk og strategisk har brukt universitetsmuseet som profilering, og som drivkraft i byutviklingen. Universitetsmuseet i Bergen markedsføres som det *Alma Mater* som universitetet springer ut av – et *Alma Mater* som også samler og synliggjør universitetet. En liknende fortelling kan ikke umiddelbart adopteres i Oslo, selv om UiOs museer har en historie som er like gammel som universitetet. Men de historiske bygningene i sentrum, med sin sentrale beliggenhet, historiske patina og bidrag til historien, kan utvilsomt danne grunnlag for en sterkere satsning på å øke universitetets synlighet i hovedstaden og som verktøy i en aktiv byutvikling med kunnskap og kultur i fokus. Her ligger det et stort og uforløst potensial for strategisk bruk av museene og de historiske bygningene.

UiOs anlegg på Tøyen går helt tilbake til universitetets begynnelse og er i dag et svært viktig tilbud til Oslos befolkning som lærested og rekreativ arena. På Tøyen har universitetet en unik mulighet til å nå mange mennesker, og til å utvikle universitetet i samspill med et dynamisk nærmiljø.

Flere har påpekt at UiOs synlighet i hovedstaden kan utvikles ved hjelp av museene og de historiske bygningene: I sentrum som en møteplass mellom vitenskap/høyere utdanning og kultur, på Tøyen, i møtet mellom rekreasjon og kunnskap. I begge disse områdene er museene viktige arenaer i arbeidet med å skape et universitet som i større grad er åpent mot omverdenen, som samarbeider og interagerer med byen og på den måten integrerer universitetets kunnskap og tenkemåter i hele samfunnslivet. En integrasjon som er avgjørende for både langsiktig rekruttering, samfunnsrelevans og politisk innflytelse og definisjonsmakt i norsk ordskifte.

UiO vil

- *nytte museene strategisk i arbeidet med campusutvikling og byutvikling*
- *nytte museene til samarbeid om å ivareta universitetets institusjonelle og vitenskapelige historie, for å styrke institusjonell selvrefleksjon, legge til rette for fornying og gjøre UiO til et attraktivt universitet.*

Kulturhistorisk museum

Kulturhistorisk museum er et av landets største kulturhistoriske museer, og landets best besøkte museum med ca. 700.000 besøkende i 2019. Museets fremste visningssteder er Historisk museum på Tullinløkka og Vikingskipshuset på Bygdøy.

Kulturhistorisk museum har den største arkeologiske samlingen i Norge med gjenstander fra forhistorien og middelalderen inkl. vikingskipene på Bygdøy, en betydelig kirkekunstsamling fra middelalderen, en antikksamling fra Middelhavslandene og et runearkiv. Museet har en stor etnografisk samling fra alle verdensdeler, Norges største mynthistoriske samling samt samlinger fra universitetets egen historie.

Kulturhistorisk museum ble etablert i 1999 som en følge av konsolideringen av Universitetets oldtidssamling, Vikingskipshuset, Myntkabinettet og Universitetets etnografiske museum. Museet har 169 fast ansatte fordelt på fire seksjoner.

Historisk museum på Tullinløkka har de siste to årene vært under utvendig rehabilitering-. Arbeidet skal etter planen avsluttes i 2020.

I 2019 bevilget regjeringen penger til nytt vikingtidsmuseum på Bygdøy. Visjonen for det nye museet er å skape et verdensledende museum for forskning og formidling av kunnskap om vikingtiden. Her vil vikingskipsgravenes rike funn stilles ut sammen med et omfattende utvalg av gjenstander fra museets øvrige vikingtidssamling.

Naturhistorisk museum

Naturhistorisk museum (NHM) er Norges største naturvitenskapelige samling, med ca 6 millioner objekter. NHM består av Geologisk museum, Zoologisk museum og Botanisk museum. Botanisk hage dekker 150 mål og har ca 35000 planter, fordelt på omtrent 5500 arter. En del av museets samlinger er tilgjengelige for publikum.

Universitetsmuseene på Tøyen har en historie som løper tilbake til 1812, da kong Frederik 6. ga gården Tøyen som gave til Norges nye universitet. Fra 1999 ble alle enhetene på Tøyen slått sammen til én institusjon – Universitetets naturhistoriske museer og botaniske hage. I 2005 ble navnet forenklet til Naturhistorisk museum (NHM). Det er 147 ansatte ved NHM inkludert midlertidige.

Museet hadde 771 000 besøkende i 2018, hvorav 133 000 besøkte de zoologiske og geologiske utstillingene. I 2020 åpnet Klimahuset. Dette er en ny og spennende arena for forskningsformidling om klima og miljø. I tillegg planlegger de et helt nytt veksthus som skal romme fem av verdens klimasoner. Veksthuset blir en viktig formidlingsarena og skal skape interesse for og en bedre forståelse av plantenes fundamentale betydning for livet på jorda og inspirere til en bærekraftig forvaltning av verdens naturressurser.